

KIBRIS'TA AZINLIKLAR VE KKTC'NİN BÖLÜNÜMÜŞ AZINLIĞI: MARONİTLER

Rıdvan BAL*

ÖZ

Doğu Akdeniz'in en önemli bölgelerinden biri olan Kıbrıs Adası, tarihin her devresinde küresel güç olmak isteyen devletlerin hedefi olmuştur. Mısırlılardan başlayarak çok sayıda devletin egemenliğinde kalan Ada, hem Hristiyanlık hem de Müslümanlık için stratejik hedefler arasında da yer almış, böylelikle azınlık toplumlarının oluşumuna da etki yapmıştır. 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına göre özel azınlık statüsüne tabi olan Ermeniler, Latinler (Roma Katolikleri) ve Maronitler (Maruniler), uzun yıllardır parçası oldukları Kıbrıs'ta varlıklarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Ermeniler ve Latinler tamamen Kıbrıs Rum toplumunun bir parçası olarak yaşamaya devam etme yönünde tercih yaparak güneye göç etmiştir. Maronitlerin büyük çoğunluğu da güneye göç ederken, çok az bir bölümü Kıbrıs'ın Türk kesimindeki topraklarını terk etmeyerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bünyesinde yaşamayı seçmiştir.

Bu çalışmanın amacı; 1974'ten beri özel ve tartışmalı bir yönetim yaşayan Kıbrıs'taki azınlıkların mevcut durumlarını incelemektir. Azınlık kavramının genel kabul görmüş açıklamalarının ifade edilmesi yanında, yürürlükte bulunan hukuki mevzuat hükümleri esas alınmış; halen devam eden toplumlararası görüşmelerde azınlıklara yönelik ne gibi çalışmalar yürütüldüğü konusunda yayımlanmış bir belge-bilgiye ulaşılamamıştır. Kıbrıs'taki azınlıkların genel olarak "mutsuz ve endişeli" bir gelecek kaygısı içinde buldukları, özellikle Kıbrıs'ın Rum kesiminde yaşayanlarının tamamen "Rumlaşma" ve toplumsal özelliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu kanısı oluşmuştur. KKTC'de yaşayan ve Girne'ye bağlı Koruçam köyünde yaşamlarını devam ettiren 150 kadar Maronit, Arap kökenli Katolik Hristiyan bir toplum olarak kendilerine özgü din, dil ve geleneklerini sürdürme mücadelesi içindedirler.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Azınlıklar, Ermeni, Latin, Maronit, Koruçam Köyü.

MINORITIES IN CYPRUS AND THE DIVIDED MINORITY IN THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS: MARONITES

ABSTRACT

Cyprus Island, which is one of the most important regions of the Eastern Mediterranean, has been the target of governments seeking to become global powers in every period of history. Starting from the Egyptians, the Island has also been a strategic target for both Christianity and Islam so has influenced the formation of minority societies. According to the Constitution of the Republic of Cyprus dated 16 August 1960, Armenians, Latins (Roman Catholics) and Maronites (Marunis), who are subjected to a special minority status, are trying to maintain their presence in Cyprus. After 1974, while the vast majority of Maronites migrate to the south, very few of them prefer to live in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) by not leaving the territory of the Turkish part of Cyprus.

The purpose of this study is to examine the current situation of minorities in Cyprus (which has a special and controversial administration since 1974). Besides the expression of the generally accepted description of the concept of minority, legal provisions of the legislation in force have been taken into account. Any information was not available about minorities ongoing inter-communal meetings. If you need to make an assessment, in general, it can be said that, the minorities in Cyprus are "unhappy and anxious". Especially the ones living in the Greek part of the island are anxious about losing their social properties. In TRNC, about 150

* Dr.; Araştırmacı Tarihçi, ridvanbal198413@gmail.com.

Maronites who continue their lives in the Koruçam village of Girne are in the struggle to maintain their unique religion, language and traditions as a Catholic Christian community of Arab origin.

Keywords: Cyprus, Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), Minorities, Armenians, Latins, Maronites, Koruçam Village.

GİRİŞ

Stratejik ve jeopolitik özellikleri nedeniyle Doğu Akdeniz'in en önemli noktalarından biri olan Kıbrıs Adası, tarihin her devresinde küresel güç olmak isteyen devletlerin hedefi olmuştur (Bkz. Resim-1: Kıbrıs Adası'nın Konumu). Kıbrıs Türklerinin var olma mücadelelerinin yanında, Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığından kaynaklanan güvenlik gereklileri, Ada'yı Türkiye Cumhuriyeti için diğer devletlerden daha kritik hale getirir.

1 Ağustos 1571 tarihinde Türk toprağı olmadan önce Mısırlılardan başlayıp çok sayıda devlet tarafından yönetilen Kıbrıs, günümüzdeki azınlıkları için önem arz eden Hristiyanlık tarihinde de kritik olaylara sahip olmuş bir adadır. Kıbrıs'ta Hristiyanlık dini, Roma döneminde görülmeye başlamış ve Havari Paul ile Aziz Barnabas tarafından tanıtılmıştır. Hristiyanlığı bütün Ada'ya yaymak için çalışan misyonerlerin etkili uğraşları neticesinde Roma'nın Kıbrıs Genel Valisi Sergius Paulus Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığı kabul eden ilk soylu Romalı olmuş ve böylece Kıbrıs, Roma İmparatorluğu içinde Hristiyan birisi tarafından yönetilen ilk yer olmuştur (<http://users.metu.edu.tr/birten/luzinyan.html>, 03.10.2016).

Bizans döneminde ise Ortodoks Kilisesi kurulmuş, bu süreçte Müslüman Araplar tarafından dört defa kuşatılmak suretiyle vergiye bağlanmış özerk bir statü taşımıştır. 965 yılında Arapların Girit ve Kilikya bölgesinden uzaklaştırılmasıyla tekrar Bizans'a bağlanmıştır (Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2000:10). Daha sonra Lüzinyan ve Venedik egemenliğinde yaşayan Ada, 1571'de Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1878'de Osmanlı-Rus savaşında sıkıntılı günler geçiren Osmanlı Devleti'ne yardımı karşılığında Kıbrıs'ı geçici süre ile kiralayan İngiltere, 1960 yılına kadar Ada'yı bir kraliyet kolonisi olarak yönetmiştir. Başlı başına bir inceleme konusu olan İngiliz yönetiminin uygulamaları bir yana, Ada'daki azınlıkları ilgilendiren "Linobambaki" konusunda dikkat çekici değişimlere başlandı. Kıbrıs'a özgü bir terim olan Linobambaki, Osmanlı yönetiminde dış görünüşte İslamiyet'i kabul etmiş görünen, ancak gizlice Hristiyanlık inancını ve ibadet şekillerini, örf ve adetlerini yaşayan kendini gizlemiş Hristiyanlara verilen isimdi. Linobambaki, keten ve pamuk sözcüklerinin Yunanca karşılığı olan "lino (λίνο)" ve "vamvaki (βάμβακο)"nin birleşiminden oluşan bir sözcüktür. 1908 yılında Limasol Kraliyet Komiseri Ronald L.N.Mitchell de "Linobambaki sapkınlığına" dikkat çekip bu konuda rapor kaleme aldı (Kyrris, 1996: 312). Kesin sayısı bilinmeyen bu grup mensupları, görünür Müslümanlığı terk edip Hristiyanlık ve Elenliğe geri dönüş yaptılar. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle İngiliz yönetimi sona erdi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine ve yeni bir anayasa hazırlanmış olmasına rağmen, Rumların anayasada değişiklik yapılarak Türk toplumunu neredeyse azınlık durumuna getirme planlarıyla kısa sürede sıkıntı yaşanmaya başladı. Kıbrıs Türk toplumuna yönelik terör eylemleriyle ortaya çıkan 'Kıbrıs Sorunu'na çözüm olmak amacıyla 1964 yılının Mart ayından itibaren Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP-United Nations Peace Keeping Force in Cyprus) Ada'da konuşlansa da durum pek değişmedi. Hukuki ve adil bir

paylaşım için gereken tarafsızlığı göstermeyen üçüncü ülkelerin olumsuz uygulamalarının da etkisiyle, Kıbrıs Türklerine yönelik şiddet ve baskılar tehlikeli boyutlara ulaştı. Çok sayıda Kıbrıs Türkü'nün hayatını kaybettiği, çeşitli insanlık ve hukuk dışı eylemlere maruz kaldığı bu yıllarda her türlü diplomatik yolu deneyerek çözüm arayan Türkiye başarılı olamadı. 1974 yılında Yunan cuntasının desteği ile ortaya çıkan yeni durum, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması ve Kıbrıs Türklerinin yok olma tehlikesini ortaya çıkardı. Bunun üzerine Türkiye, 19 Şubat 1959'da Londra'da imzalanan Garanti Antlaşmasının 3. Maddesinde belirtilen garantörlük hakkına dayanarak, Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirdi. Kıbrıs Türklerini yok olmaktan kurtaran ve günümüze kadar Ada'da huzur içinde yaşamı sağlayan bu zorunlu ve meşru girişimle Kıbrıs Adası fiili olarak ikiye bölündü (Bkz. Resim-2). Zorunluluktan kaynaklanan bu bölünmeden Türkler ve Rumlar gibi, Ada nüfusunun çok az bir bölümünü oluşturan azınlıklar da mağdur oldu.

Azınlık nedir? sorusuna cevap olacak çeşitli tanımlar yapılabilir. Bu bağlamda; BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü Francesco Capotorti tarafından 1978'de önerilen bir tanım, daha sonra yapılmış tanımlar için genel bir çerçeve oluşturmuştur. Buna göre azınlık: "...bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca az olan, egemen konumda bulunmayan, -o devletin vatandaşı olan- üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik, üstü örtülü de olsa, bir dayanışma duygusu gösteren bir grup..." olarak tanımlanmıştır (Çavuşoğlu, 998: 95). Benzer şekilde New Webster's Dictionary'de "a portion of the population differing from the majority in race, religion, national origin or political affiliation (Nüfusun çoğunluğundan ırk, din, ulusal köken veya politik eğilimleri nedeniyle sayıca az olanlar) şeklinde açıklama yer alır (New Webster's Dictionary, 1981: 954). Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, çoğunluk karşıtı; sosyolojik manada, bir ülkede egemen ulusa göre ayrı soydan ve sayıca az olan topluluk" (Türk Dil Kurumu, 2000: 102) olarak belirtilmiştir. Günümüzde ve muhtemelen yakın gelecekte çerçevesi net olarak belirlenemeyecek olan azınlık kavramına sosyolojik ve hukuksal bakımlardan tanımlama yapılmaya çalışılmaktadır. Azınlıkları genellikle "ezilmiş ya da böyle bir algının varlığını içeren" topluluklar olarak ele alan görüşler de vardır. Diğer yandan, KKTC'nin varlığını kabul etmeyen ve Ada'da sadece "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin var olduğunu savunan bazı akademisyenlerin, Kuzey Kıbrıs'ta yaşamlarını sürdüren Rumları, Alevileri, Romanları ve Kürtleri de azınlık olarak değerlendirmesi manidardır (Dayıoğlu, 2014: xiv; Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı, 2012: 11). Böyle bir değerlendirme, gerçekçi bile kabul edilse, ucu açık ve siyasi görüşler doğrultusunda bir yoruma ulaşacağından, devletlerin hukuki gerçekleri ve anayasal yapıları ile uyumlu olmayabilecektir. O nedenle bu çalışma, sadece 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında azınlık olarak yer almış ve günümüzde Ada'da var olan azınlık grupları incelemiştir.

Kıbrıs'ta özel azınlık statüsüne tabi olan Ermeniler, Latinler (Roma Katolikleri) ve Maronitler (Maruniler), uzun yıllardır parçası oldukları Ada'da varlıklarını sürdürebilme mücadelesine devam etmektedirler. 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının ikinci maddesi, Rum ve Türk Cemaatleri dışında kalan Cumhuriyet vatandaşı üç dini azınlık grubu üyelerine, fert olarak veya dini grup halinde, istedikleri cemaate katılma hakkını vermiştir (Atun, 2007: 64). Adadaki varlıkları uzun bir geçmişe dayanan Romanlar ise Anayasa dışında bırakılmıştır. Anayasanın kabul edildiği tarihte Ermeniler 3628, Latinler 2000 ve Maronitler 2752 kişi olup üç azınlık grubu da Kıbrıs Rum toplumuna katılmayı

seçmiştir (Kyle,1997: 33). 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, Ermeniler ve Latinler tamamen Kıbrıs Rum toplumunun ve dolayısıyla Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) bir parçası olarak yaşamaya devam etmektedirler. Maronitlerin büyük çoğunluğu ise Harekât sonrasında Rumlarla beraber yaşamayı tercih ederek güneye göç ederken, çok az bir bölümü de Kıbrıs'ın Türk kesimindeki topraklarını terk etmeyerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bünyesinde yaşamayı tercih ettiler.

KIBRIS'TA ERMENİ VE LATİN AZINLIKLARI

Ermeniler: 6. yüzyıldan itibaren Kıbrıs'taki varlıkları hakkında bilgiler bulunan Ermeniler, savaş esirliği ve zorunlu göçler gibi nedenlerle Ada'nın parçası olmuşlardır. Venediklilerin yönetiminde Yunan ve Ortodoks baskısıyla “Yunanlaştırılmış” olarak belirli köylerde yaşamaya zorlanan Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin egemenliği sürecinde ise her alanda serbestlik kazanmışlardır. Uzun yıllar Rumlardan eziyet ve baskı gören Ermeni toplumu, Türklerle beraber yaşamaya başladıktan sonra kimlik sorunu yaşamamış, komşuluk ilişkileri gelişirken evlilikler de yapılmıştır (Hill, 2010: 281; Keser, 2015: 54). 1881 yılında 154 olarak tespit edilen Ermeni nüfusu, Ada'nın İngilizlere devrinden sonra özellikle Anadolu'da yaşanan Ermeni isyanları ve zorunlu göç uygulamaları nedeniyle artış göstermiştir (Şahin, 1988: 70-77). Osmanlı Devleti'nde güven duyulan ve kritik görevlere dahi getirilen Ermenilerin zamanla devlete karşı isyan derecesine varan eylemleri, doğal olarak toplumsal ilişkileri ve günlük yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir (Siyasi göç hareketlerinin, aralarında siyasi anlaşmazlıklar bulunan toplumlar/devletler arasında farklı değerlendirmelere neden olması doğaldır. Dönemin şartları gereği yaşanmış olan üzüntü verici “zorunlu göç” hareketin “sözde Ermeni soykırımı” olarak kabul görmesi tartışma konusudur. Bu konuda siyasilerin değil tarihçilerin sahip olduğu bilgi ve belgelere dayanılarak çözüm bulunması görüşünde olan Türkiye'nin karşısında ciddi sayıda karşıt görüş sahibi devlet çıkmaktadır. Bunlardan biri olan GKRY, Larnaka'da bir soykırım anıtının temelini 2006 yılında Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a attırması, 2008 yılında da anıtı Rum lider Dimitris Hristofyas açmıştır). (Kıbrıs Star Gazetesi, 30.05.2008).

Ada'da faaliyet gösteren Taşnak ve Hınçak örgütlenmeleri İngiltere ve Fransa tarafından desteklenip korunurken, Fransa tarafından oluşturulan Ermeni Doğu Lejyonu kampının Mağusa bölgesinde teşkili ciddi bir gelişme olmuştur. Benzer şekilde 1916 yılının Ekim ayından itibaren, Çanakkale Cephesi başta olmak üzere çeşitli cephelerde esir alınmış Türk askerleri için oluşturulan esir kampı da Mağusa'nın Karakol bölgesinde açılmıştır (Keser, 2000:11). Ancak zamanla kampta bulunan Ermenilerin civardaki Türk köylerine zarar vermeye başlaması, aralarındaki ilişkilerin iyi olmasına rağmen Kıbrıslı Türklere uyguladıkları gasp, dayak, soygun gibi kötü eylemler, kamp yöneticilerinin kamp hakkındaki düşüncelerini yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur. Bu arada 1921 Ankara Antlaşması gerekçesi ile Ermeni kampının kapatılmasına karar verilmiştir. Kapatılan kamptaki Ermenilerin Ada'yı terk etmelerine izin verildiğinden bir grup Ermeni Ada'dan ayrılırken, Anadolu'dan Kıbrıs'a Ermeni göçü de devam etmiştir. Genellikle Lefkoşa'ya yerleşen Ermenilerin güçlü aile bağları oluşturduğu, mesleklerinin erbabı olarak usta sayıldıkları anılarda yer alır. Pastırmacı, kazancı, kalaycı, bıçakçı, saatçi, tenekeci, bisikletçi, terlikçi, mezeci, lokmacı ustalar yanında; anason ve kimyon ihracatı yapan, kimyasal madde fabrikası gibi büyük ticari kuruluşları işleten Ermeniler de anımsanmaktadır. İlerleyen yıllarda

benzer görünüm devam etmekle birlikte, sermaye gerektiren iş sahaları ile gelir seviyesini artıran meslekler ve sanat dalları genellikle Ermeni ve Rum rekabetinde yürütülmüştür. Hizber Hikmetağalar, ortamdaki genel ruh halini “...Rumlar iyi birer sanatkâr ve ticaret adamı oldukları için Ermenileri istemezler ve kıskanırlardı. Ermeniler de bu adada iğreti olduklarına bakmadan Rumları hiç çekemezler ve sevmeyiz ama kimse de içindeki duyguları ötekine belli etmezdi. Lakin Ermeni olsun, Rum olsun hepsinin de müşterek tarafı Türklere olan husumetleriydi. Hepsi de asırlarca ekmeğini yedikleri Osmanlıya düşmanlıktan bir an geri kalmazlardı...” ifadeleriyle kaleme almıştır (Hikmetağalar, 1996: 64-65). Günümüzde KKTC ile GKRY arasındaki sınır kapılarından biri olan “Lokmacı Barikatu”nın adının, o bölgede yaşamış ve lokma ustası olan Kırkor isimli bir Ermeni’den geldiği bir söyleşide belirtilmiştir (https://www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/authors/svg/svg11_20_2005.html, 15.10.2016). O yıllarda yaşananlar dikkate alındığında, Ada’nın değişik bölgelerinde aynı mahallelerde beraber yaşamış olan, benzer iş kollarında arkadaşlık yapmış, aynı okullara gitmiş Türk ve Ermeniler arasında dostluk bağlarının geliştiği ve düşmanca davranışların pek görülmediği söylenebilir. Ancak 1955 yılından itibaren yaşanmaya başlayan acı olaylar tüm Ada halkını etkilemiş ve dostluklar yerini düşmanlığa ve bölünmelere bırakmıştır.

Rum EOKA örgütünün 1 Nisan 1955’te başlayan terör saldırıları döneminde, bazı Ermeniler yaşananlardan ve ortaya çıkan kargaşa ortamından etkilenerek yakınlarının yaşadığı diğer ülkelere göç etmişlerdir (**EOKA**, (**E**θνική **O**ργάνωσις **K**υπρίων **A**γωνιστών = **E**thniki **O**rganosis **K**ypriou Agoniston) terör örgütü, Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü adıyla 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren fiilen sahneye çıkmıştır). Dikkat çekici bir konu ise Ermenilerin bir kısmının “self-determinasyon” girişimlerine destek vermesidir. Dahası, iki Ermeni’nin EOKA için bomba yapımında gönüllü olarak çalışması ve üç dört tanesinin de Türklere yönelik silahlı tedhiş eylemlerinde bulunan grupların dağ kadrolarında görev almış olmasıdır (Keser, 2016:79). Uzun yıllar aynı mahallelerde yaşamış, aynı havayı solumuş Türk ve Ermeni toplumları, Kıbrıs Rumlarının başlatmış olduğu istikrarsızlık düzeninden etkilendiler ve birbirlerinden ayrıldılar. Ermeni ileri gelenleri, yaşanan gelişmelerden Ada dışı bazı güçler ile içerideki bazı kesimlerin sorumluluğunu görerek, sakinlik tavsiyelerinde bulundular (Special News Bulletin,1965: b). Herhangi bir silahlı gücü olmayan Ermenilerin ve sahip oldukları taşınmazların emniyete alınması, Lefkoşa’da konuşlu bulunan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTKA) tarafından sağlanmıştır (6-19 Şubat 1959 tarihli Zürih ve Londra Anlaşmaları ile hayata geçirilen “Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasına İmzalanan İttifak Antlaşması” gereği; Kıbrıs’ta kurulacak olan Üçlü Karargâha Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve erbaş/erden oluşan bu alayı katılmıştır). Bu topluma ait taşınmazların korunması için Türkiye ve KKTC yetkilileri gereken özeni göstermişlerdir. Lefkoşa’nın Türk kesiminde kalan Melikyan-Ouzouinan İlkokulu ve Sourp Asdvadzadzin Kilisesi, onarımlarından sonra Ermenilere devredilmiştir. Bu konuda Türk makamlarının ilgisiz davrandığı ve Surp Magar Ermeni Manastırının yarı harabe durumuna döndüğünü savunan görüşler de vardır. 11 Mayıs 2014’te yaklaşık 500 Ermeni’nin katılımıyla bir ayın düzenlendiğini vurgulayan bu görüş, Ada’nın günümüzdeki durumunu göz ardı ederek 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası maddeleri çerçevesinde bir azınlık değerlendirmesi yapmaktadır (<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/10146/kuzey-kibrista-hiristiyenlar-yari-vatandas>, 1.10.2016).

Barış Harekâtından sonra tamamı güneye göç eden Ermenilerin bugünkü nüfusu 2.500 kişi civarındadır. Ermenilerin, bünyesinde kalmayı tercih ettikleri GKRY Temsilciler

Meclisi'nde bir temsilcileri vardır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında da yer almış olan azınlıkların mecliste birer temsilci ile temsil edilmesi hakkı, günümüzde GKRY Temsilciler Meclisi'nde de sürdürülmektedir. Ermeni, Latin ve Maronit azınlıklarının meclisteki temsilcileri, GKRY'nin tüm devlet organlarına istek ve şikâyetlerini aktarabilmektedirler. Ancak bu kişilerin Temsilciler Meclisi'nde oy kullanmaları ve konuşma yapma hakları yoktur. Bu durumun mecliste yer alma özelliğini ortadan kaldırdığından ve siyasi pozisyonlarının yetersiz ve önemsiz hale geldiğinden şikâyet etmektedirler. Toplumun dini ihtiyaçları doğrultusunda Lefkoşa'da bulunan ve Kilikya Katolik Patrikhanesi'ne bağlı Kıbrıs Ermeni Kilisesi'nin bir yerel piskoposu bulunmaktadır. Güney Kıbrıs'taki Ermeniler günlük yaşamlarında Rumca konuşmakta olsalar da genellikle dini toplantılarda ve ibadetlerinde Ermenice kullanmaya devam etmektedirler (Kyriakou ve Kaya, 2011: 15). Kıbrıs'taki azınlıkların hakları ve genel durumları dünya kamuoyu tarafından da izlenmekte, İngiltere kaynaklı "Minority Rights Group" tarafından çeşitli dönemlerde raporlar hazırlatılarak ilgililere aktarılmaktadır. İlk bakışta kulağa hoş gelen bu kurumsal çalışmaların AB ülkelerinden belirli kişi ve şirket fonları ile ABD elçiliği desteği ile oluşturulması, tarafsızlık ve güvenilirlikleri konusunda şüpheler uyandırabilmektedir. Öyle ki; GKRY Temsilciler Meclisi'ndeki Ermeni temsilcisi olan Vartkes Mahtesyan'ın: "...Ermenilerin Türkiye işgali altındaki bölgelerde çok sayıda malları bulunduğunu, fakat işgal sebebiyle bunlardan yararlanamadıklarını..." şeklindeki görüşü, bu raporlardan birinde yer almaktadır (Kyriakou ve Kaya, 2011: 15). Bir azınlık temsilcisinin Ada'nın kuzeyindeki mevcut durumu "*Türk işgali*" olarak değerlendirmesi, tarafsızlık ilkelerine aykırı görülebilir. Ancak Ermeni toplumunu haklarını koruması yönünden doğru olduğu kabul edilerek konu iyice araştırılmalıdır. Bu konuda yapılmış müracaatlar varsa ve ne gibi süreç işlemişse uluslararası kamuoyuna anlatılmalıdır. Haklarına tecavüz söz konusu ise mutlaka hukuki işlemler yerine getirilmeli ve Ermeni toplumunun haklarına saygı gösterilmelidir.

Latinler (Roma Katolikleri): Lüzinyan Dönemi, Kıbrıs'ta Katolik Hristiyanlar için önemli bir süreç sağlamıştır. Templar Şövalyelerinin ayrılmasından sonra I. Richard (Aslan Yürekli Richard) 1192 yılında Kıbrıs'ı Kudüslü bir yönetici olan Fransız Guy de Lusignan (Lüzinyan)'a teslim etmişti. Yeni bir hanedan oluşturan ve öncelikle Filistin'den kendi adamlarını getiren Guy de Lüzinyan, bir Katolik olmasına rağmen, Kıbrıs'ta hâkim din olan Ortodoksluğa toleranslı davranmıştı. Fakat ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Amaury aynı şekilde davranmamış ve Katoliklik egemen hale gelmişti. Latin papazların Kıbrıs Kilisesinin kontrolünü elde etmek için uyguladığı baskı, Kıbrıslıların Lüzinyanlar'a karşı tepkisini de artırmıştı ancak 1260'da Papa IV. Alexander, *Bulla Cypria (Kıbrıs Mührü)* yayınlarak Latin Kilisesi'nin Kıbrıs'ın resmi kilisesi olduğunu ilan etmişti (<http://countrystudies.us/cyprus>, 27.10.2016). Bu arada Suriye'deki Latin Hristiyanların mallarını korumaları için verdikleri mücadeleye destek olan Lüzinyan kralları Mısır'ı yöneten Memlûklere karşı çıkmıştır. Kıbrıs'ın Müslümanlara karşı yapılan savaşların üssü haline gelmesi Kıbrıs ve krallarına, Avrupa'daki hanedanlar arasında önem kazandırmıştır. Ada'da yapılan işler, dini yapılar ve refah seviyesi, tüccar, girişimci gibi Avrupalıların dikkatini çekerken, ortaya çıkan olumlu gelişmelerle diğer devletlerin de hedefi olmasına yol açtı. Özellikle İtalyan cumhuriyetlerinden Venedik ve Cenevizli tüccarlar büyük yatırımlar yapmış ve hatta Mağusa, tehdit ile 1372 yılında Cenevizlilere bırakılmıştı. Zamanla ortaya çıkan ekonomik ve siyasi sorunlar nedeniyle otoritesini kaybeden Lüzinyanlar, her alanda Venediklilerin kontrolü altına girmeye başlamış ve nihayet 1489 yılında tamamen

Venedik egemenliği başlamıştır. Kıbrıs'ta Venediklilerin egemen olduğu dönemde Lüzinyanlar Ada'yı terk etmemişler, sahip oldukları topraklarda eskisi gibi yaşamaya devam etmişlerdir. Nüfuslarındaki azalmaya karşılık Ada'daki varlıklarını hep muhafaza eden bu Hristiyan topluluk, 1571 yılından sonra da Kıbrıs'ın bir parçası olarak varlığını sürdürebilmiştir.

Fetih sonrası yapılan bir nüfus sayımında Hristiyan nüfus yaklaşık 150.000 kişi olarak belirlenmiştir. Devlete ait 246 köyde ve Latin Kilisesi ile Latin asillerinin mülkiyetindeki 567 köyde yaşayan köylülerin kendi mülkiyetinde toprağı yoktu. Osmanlı egemenliği başladığı zaman, Müslümanlığı ya da Ortodoksluğu kabul etme koşuluyla Kıbrıs'ta kalabilecekleri belirtilen Latinlerin bir bölümü, Katolik Kilisesinin kapatılacağı ve sıkıntılı bir düzen yaşanacağı endişesiyle Ada'yı terk etti. Kalanlar da Müslüman veya Ortodoks olarak yaşamaya devam ettiler. Bu arada zorunlu olarak din ve mezhep değiştiren çok sayıda Katolik de gizli olarak eski ibadet düzenini devam ettirdi. Kiliseye ve ona ait topraklara el konması, birkaç yıl sonra Venediklilerle yapılan bir anlaşma ile iptal edildi ve bazı toprak sahiplerine mülkleri iade edildi. Vergilerini ödemek ve belirlenen kurallara uymak koşulu ile Kilise de faaliyetlerinde serbest bırakıldı. 18.yüzyıl sonlarına doğru tekrar canlanma gösteren Latin toplumu, zamanla yaşadıkları bölgelerde, özellikle Larnaka şehrinde üst tabaka oluşturdu. Genellikle varlıklı ailelerden oluşan Latin toplumunun 1960 yılında 4500 kadar olan nüfusu günümüzde 1500 kişi kadardır (Rakamlar çeşitli kaynaklarda farklılıklar göstermektedir. GKRY tarafından Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi'ne sunulan İkinci Raporda 1991 yılında resmi nüfusları 250 kişi gözükürken, bizzat cemaat tarafından yürütülen bir araştırmada bu sayının 900'e yakın olduğu belirtilmektedir. Bir başka kaynak ise bugün adada daimî olarak ikamet eden Roma Katoliklerinin toplam sayısını 7000 olarak vermektedir. (<http://www.laticatholicsofcyprus.com/cgibin/hweb?-A=5&-V=history>, 26.09.2016; Kyriakou ve Kaya, 2011: 16). 1960 Anayasası gereği azınlık toplumlarından biri olarak belirlenen Latinler, Kıbrıs Rumları ile birlikte yaşama yönünde tercih bildirerek tamamen Ada'nın güneyinde yerleşmişlerdir. Kudüs'teki Latin Patrikliği'ne bağlı olan Latin Kilisesinde ibadetlerini gerçekleştiren Latinler, Lefkoşa ve Leymosun'daki Terra Santa Lisesi ile Fransız rahibelerince yönetilen Lefkoşa ve Larnaka'daki St. Joseph Liseleri örneğinde olduğu gibi, eğitim alanında kayda değer çalışmalar yürütmektedirler (An,1999: 14-26).

Genel olarak Rumca konuşan bu grup, kendilerinin “Latin” olarak anılmasında bir eksiklik olduğunu savunmakta ve “Roma Katolikleri” ifadesinin daha doğru bir tanıtım olduğu düşüncesindedirler GKRY Temsilciler Meclisinde bir temsilci olmasına karşılık oy hakkı bulunmayan Benito Antonio Mantovani, kendisini “...cemaat üyelerinin siyasi temsilcisi olarak değil de dini grubun üyeleri ile hükümet arasında kendilerini ilgilendiren konular hakkında bağlantı halkası...” olarak tanımlayarak konumundan memnuniyetsizliğini belirtmiştir. Toplumun haklarına genel olarak saygı gösterildiğini ve dini ibadetleri yönünde hiçbir sorun veya engel bulunmadığını dile getiren temsilcinin aksine; Latin Cemaati Gençlik Örgütü başkanı Sophie Tsouris, GKRY'deki eğitim sisteminin Ortodoks merkezli olduğunu, bu nedenle de Katolikliğin tamamen yok sayıldığını vurgulamıştır (Kyriakou ve Kaya, 2011: 16). Ada'nın kuzeyinde ise günümüzde herhangi bir Latin varlığı tespit edilememiş, KKTC nüfus sayımlarında belirtilmiş herhangi bir “Latin” kaydına rastlanmamıştır.

MARONİTLER (MARUNİLER)

Ermeniler ve Latinlerle birlikte Kıbrıs'ta özel azınlık statüsüne sahip bir toplum olan Maronitler, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Kıbrıs'ın kuzey batısındaki Koruçam (Kormacit) ve çevresindeki köylerde yerleşmişlerdi. Büyük bir çoğunluğu Harekât sonrasında Rumlarla beraber yaşamayı tercih ederek güneye göç ederken, çok az bir bölümü de Kuzey Kıbrıs'ta kalmayı tercih ettiler. Bazı kaynaklarda “Maruniler” olarak da yer alan ve bu çalışmada “Maronit” olarak incelenen topluluğun orta yaş ve üzeri kişilerden oluşan yüz elli kadarı, Girne'nin kuzey batısındaki Koruçam'da yaşamlarını sürdürmektedir.

Orta Doğu ve özellikle Lübnan tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Maronitler hakkında 15. yüzyıla kadar yapılan çalışmalar, genellikle efsane, menkıbe aktarımı şeklinde olmuştur. Bu konuda ilk defa bilimsel çalışmalar, Maronit tarihinin babası olarak bilinen İstefan ed-Duveyhi (Istifan al-Duwayhi) ile başlamıştır. 1629'da doğan Duveyhi, 1670–1704 yılları arasında Maronit Patrikliği görevini yürütmüş, bir tarihçi olarak verdiği eserlerin yanında, kendi topluluğunun etkileşim içerisinde olduğu diğer inanç ve kültür grupları hakkında da bilgiler aktarmıştır. Lübnan ve Maronit tarihi hakkında çok sayıda önemli eser bırakan Duveyhi'nin “*Tarih-i et-Ta'ife el-Maruniyye (Beyrut 1890)*” ve “*Tarih-i el-Ezmine (Beyrut-1950)*” adlı eserleri bunların arasında en önemlileri sayılmaktadır (Salibi, 1957:288). Tarih-i et-Ta'ife el-Maruniyye adlı eseri genel bir Maronit tarihi kitabı iken, Tarih-i el-Ezmine adlı eserinde I. Haçlı seferinden kendi dönemine kadar olan Lübnan ve Maronit tarihi ile ilgili olayları incelemiştir (Işık, 2005:224). Maronit sözcüğünün kaynağı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Suriye topraklarında yaşamış dinî liderlerden biri olan Aziz St. Maron'un takipçilerine verilen isim olduğu; ya da Antakya Patrikliği yapmış olan John Marun'dan kaynaklandığı kabul edilir. İsmi kaynağı konusunda yaygın olan diğer bir kanaat, “*Rabbimiz İsa Mesih*” anlamı taşıyan “*Maran*” sözcüğünden türediğidir (Işık, 2003: 21).

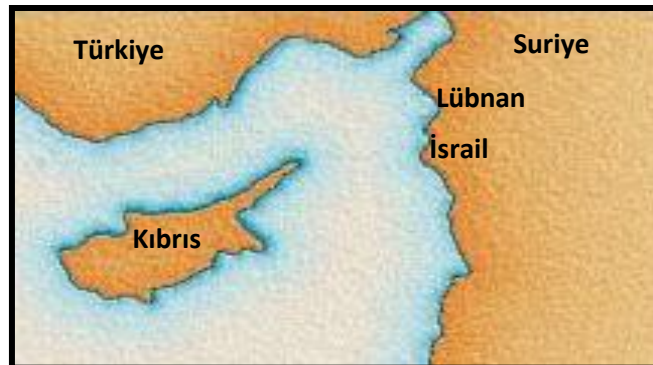
Süryani kökenli oldukları yönünde de görüşlerin bulunduğu bu Arap topluluğu, 4. - 5. yüzyıllarda düşman toplulukların baskılarına maruz kalarak yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda kalıp, Lübnan dağlarında kendilerine yeni bir yaşam alanı belirlemişlerdi. Zamanla bir kısmının (buralarda da) güvenli bir ortam bulamayarak Lübnan'dan ayrılıp Kıbrıs'a göç ettiği Maronitler, Arap kökenli Katolik Hıristiyan bir toplumdur. Göç sürecinin yanında Lüzinyan döneminde paralı askerler olarak da Kıbrıs'a yerleşen ve 7. yüzyıldan itibaren Ada'da bulunan Maronitlerin, 12. yüzyıldan başlayarak etnik bir topluluk oluşturduğu yönünde bilgiler mevcuttur (Şengil, 2010: 2).

KKTC'de Maronitler: Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildiği dönemde otuz kadar Maronit köyünün var olduğu, Maronit Başpiskoposunun da Karpaşa bölgesindeki manastırda bulunduğu bilgileri vardır. Devam eden savaşlar, Ada'da uygulanan vergi sistemi gibi kaçınılmaz ve normal gelişmelerle Maronit köylerinin sayısı azalmış, Başpiskopos Lübnan'a göç etmiş ve Maronit nüfusunda kayda değer bir azalma olmuştur. İlk bakışta toplumlar arası savaşlar ve etnik düşüncelerden kaynaklandığı düşünülen bu azalmanın, sadece ölümler ve göçlerden etkilenmediği görülmektedir. Bu olaylara ek olarak, Ortodoks Hıristiyanlığa geçerek Rum toplumuyla bütünleşenlerin sayısının oldukça fazla olduğu, hatta bir kısım Maronitin Osmanlı egemenliği sürecinde İslamiyet'i seçerek Türk toplumu içinde yer aldığı ileri sürülmektedir. Müslümanlığın tercih edilmesinde Osmanlı yönetiminin uyguladığı vergilendirme sistemi de etkili olmuştur. Bazı Maronitler, kendilerine ağır gelen vergi yükünden kurtulmak için Müslüman olmuş, ancak Hıristiyanlık inançlarından ve toplumlarının eski dönemlerine ait geleneklerinden vazgeçmemişlerdi. Lefkoşa civarında

yerleşmiş bu grup, erkek çocuklarını sünnet ettirirken vaftiz inancını da devam ettirmiştir (Gürkan, 2006: 163).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 1960 yılından sonra yapılan nüfus sayımında Ada'daki Maronit nüfusunun 2750 olduğu kaydedilmişti. Bugün ise bu sayı 4-5 bin kadar olup topluluk nüfusunun tamamına yakını Güney Kıbrıs'ta yaşamaktadır. Ada'nın kuzeyindeki Maronitler, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde, Kıbrıs'ın kuzey batı bölümünde yer alan Koruçam, Özhan, Karpaşa ve Gürpınar köylerinde (Resim-3'te gösterildiği gibi), yaşamaktaydı. Harekât sonrası çok az bir kısmı Koruçam, Karpaşa ve Özhan'da kalmış hemen hemen tamamı Rum toplumu ile yaşamayı tercih ederek güneye göç etmiştir. 1975 yılında yapılan nüfus sayımında 900 kadar Maronitin yaşadığı belirlenen KKTC topraklarında günümüzde 150 kadar Maronit bulunmaktadır (Şengil, 2010: 2). KKTC vatandaşlığına sahip Maronit sayısının ise 400 kişi kadar olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede yaşayan Rum ve Maronitlere verilmek üzere belirlenmiş "Mavi Kimlik Kartı" sahipleri, seçme-seçilme ve askerlik gibi temel vatandaşlık görevleri hariç tüm vatandaşlık haklarından yararlanabilmektedirler. 2005-2010 yılları arasında Mavi Kimlik Kartı alan Maronit sayısındaki artış dikkat çekicidir. Koruçam bölgesindeki arazilerin KKTC vatandaşı olan Maronitlere iade edileceği kararlaştırılınca, kart alabilmek için müracaat sayısında artış olmuştur. En fazla Maronit nüfusun yaşadığı Koruçam dışındaki köyler, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvenlik bölgesi içerisindedir. Bu durumun Maronit toplumunun ibadet isteklerini olumsuz etkileyip etkilemediğini inceleyen Şengil, tez çalışması sırasında köylülerle yaptığı görüşmeler sonucunda, Maronitlerin 1974 yılından beri dinî ibadetlerini yerine getirme konusunda herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadıklarını tespit etmiştir. Askerlerin kontrolündeki köylerde izin alınmak suretiyle ibadet serbesttir ve kullanıma kapalı alanlarda ibadete izin uygulaması devam etmektedir. Nitekim Maronit toplumunun dinî lideri olan Antakya Piskoposu Boutros Rai, 11-12 Şubat 2012 tarihlerinde KKTC topraklarında gerçekleştirilen dinî törenlere katılmış, ancak devlet yetkililerini ziyaret etmeden ve KKTC'de konaklamadan ayrılmıştır.

Resim 1: Kıbrıs Adası'nın Konumu

Resim 2: Kıbrıs'ta Türk ve Rum Toplumlarının Egemenlik Bölgeleri

Resim 3: Kuzey Kıbrıs'taki Maronit Köyleri

(Harita: KKTC Harita Dairesi, 2002;
İşaretleme: Rıdvan Bal)

Hristiyanların doğu grubuna mensup olmakla beraber Papalığa bağlı olan Maronitler, hiyerarşi ve ibadet şekli olarak diğer bazı Doğu Hristiyan topluluklarından farklılık gösterir. Roma teolojisi ve geleneklerinden derlenmiş olan ayinlerin yanında, kendilerine özgü uygulamalar da görülür. Maronit kiliseleri içinde en yüksek otorite patrik olup bu makam Roma Kilisesi'nin kardinallerine eşittir. Günlük yaşamlarının birer parçası olan dinî uygulamalar kapsamında Maronitler şu ayinleri yerine getirirler (Şengil, 2010: 97-113):

Evharistiya- Qurbono Ayini (Ekmek-Şarap Ayini): *Qurbono yerine kullanılan geleneksel bir adlandırmadır. Diğer kiliselerde olduğu gibi, Maronitlerde de Qurbono Ayininin ayrı bir önemi vardır ve İsa'nın havarileriyle birlikte yediği "Son Yemeğin" hatırasına kutlanmaktadır. İsa'nın oluşturduğu dinsel ayinlerden biri olarak kabul edilen qurbono, adak anlamına gelir ve Tanrıya sunulan şey anlamına gelen kelime, İncillerde geçen 'kurban' kelimesi ile aynı kökten türetilmiştir. Qurbono'da kullanılan ekmek ve şarap, Tanrının et ve kanının basit bir sembolü değil, bizzat kendisi olarak kabul edilir. Bunu yiyerek Tanrının varlığına iştirak edilmiş ve inananlar arasında gerçek kardeşlik gerçekleştirilmiş olur.*

Vaftiz Ayini: *Diğer kiliselerde olduğu gibi, Maronit Kilisesinde de vaftiz, dine giriş ayini olarak kabul edilir ve günümüzde Latin Kilisesinde olduğu gibi uygulanır. Çocukların doğumundan 40 gün geçmeden vaftiz edilmeleri bir gelenektir.*

Konfirmasyon Ayini: *Hristiyan ilahiyatında bu kavram, vaftizi pekiştirme ayini olarak da bilinmektedir. Konfirmasyon, daha önce vaftiz olmuş ergenlerin imanlarının papaz tarafından onaylanması demektir. Vaftiz, kişinin günahlarından arınması için gereklidir.*

Rahip Takdisi: *Hristiyanlıkta genel olarak vaftiz olmakla bir kişinin, kilisedeki hizmetleri ve rahiplik görevlerini üstlenmiş olduğuna ve Yeni Ahit'te ifade edilen İsa Mesih'in rahiplik görevini paylaşmış olduklarına inanılmaktadır.*

Hasta Yağlama Ayini: *Kilise kutsal yağla yağlamanın hastanın sıkıntılarını gidermeye vesile olduğunu kabul ederek, bu ayini şifa verme ve iyileştirme fonksiyonu üzerine bina etmiştir. Papaz tarafından yağlanan hasta, manevî bakımdan ölüme ya da yeniden sosyal hayata hazırlanır ve Mesih'in çektiği ıstırapı yaşayarak tecrübe eder. Böylece, yağlama, hastanın çektiği acıların dinmesi için bir vesile olduğu gibi, günahlarından da kurtulmasına yardımcı olur. Kutsal yağla yağlanan hasta, İsa'nın çektiği acıları hissetmek suretiyle, ölüme veya dirilişe hazırlanmakta ve bu yağlama vasıtasıyla hem günahlarından kurtulmakta hem de sağlığına kavuşmak için manevî bir güç kazanmaktadır.*

Ayrıca günlük yaşam içerisinde Tövbe, Evlilik ve Ölüm törenleri de bulunmaktadır.

Maronit Köyleri

Koruçam Köyü: KKTC topraklarındaki dört Maronit köyünün en büyüğü olan ve topluluğun merkezi kabul edilen Koruçam Köyü, Girne'nin 35 km. batısında yer alır. Yerleşim birimleri isimlerinin Türkçeleştirilmesi sürecinden önce "Kormakitis - Kormaciti – Kormacit" isimleriyle anılan köyün isminin kaynağı hakkında değişik rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre köyün adı "Koura" sözcüğünden kaynaklanmış. Lübnan'da Maronitlerin yaşadığı bir kasaba olan Koura'dan göç ederek Kıbrıs'a gelen halk, yeni yerleştikleri bölgeye aynı ismi vererek vatan hasretini dindirmeyi düşünmüşler. "Koura'dan geldim ama toprağım gelmedi" anlamına gelen "Koura Macidi" ismini kullanmışlar (Gürel, 10.04.2005). Benzer şekilde Lübnan'da "Kour Majit" isimli köyden göç ettikleri için bu ismin tercih edildiği de yüksek kabul görmektedir. Bir diğer rivayete göre, Maronitlerin yaşadığı "Kormia" şehrinin korsanlar tarafından zarara uğratılması nedeniyle yeni bir yerleşim yeri oluşturdukları, bu yerin adını yeni Kormia anlamında "Kormia Jtite" olarak seçtikleri kabul edilir. Dinî ağırlıklı bir rivayet ise Aziz Barnabas'ın biyografisinde adı geçen ve onun tarafından ziyaret edildiğine inanılan bir köy olan "Kormakitis" in adından bahseder. Rivayetlerin ortak yönü, Maronitlerin sık sık göç yaşayan bir toplum olması nedeniyle yeni yerleştikleri yerlere, Lübnan'daki yaşam merkezlerinin isimlerinin verilmesidir.

Koruçam köyünde yaşayan Maronitler, genellikle yaşlı emekliler olup çiftçilikle uğraşmaktadırlar. Oldukça verimli topraklara sahip olan köy, hafta sonları GKRY'den gelen Maronitlerin ziyaretiyle kalabalıklaşmakta, özel ve kutsal sayılan günlerde gerçekleştirilen katılımcılarla birkaç bin Maronit bir araya gelebilmektedir. Verimli tarım ve hayvancılık arazisine sahip olan köyde, geleneksel Kıbrıs mimarisinin örneklerini sergileyen köy evleri görülür. Uzun süre bakımsız kalmış evlerin bakım onarım işlemlerine başlanmış olmasıyla daha güzel bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Köyde; Aziz George Katedrali, Aziz George Şapeli ve bu şapelin sahildeki bölümü, Fransisken Kardeşler Manastırı, Aziz Meryem Şapelinde dinî ibadetler yerine getirilmektedir.

Karpaşa Köyü: Maronit köyleri arasından en az nüfusa sahip olmuş köy olan Karpaşa'nın adının Türkçe kökenli "*Kurp Asya*" olduğu ve Yakın Asya anlamına geldiği kabul edilmektedir. Günümüzde sadece 12 kişinin yaşadığı bilinen köy, hafta sonu güney kesimden gelen Rum Maronitlerle kalabalıklaşmaktadır. Karpaşa köyünde kutsal mekân olarak, Kutsal Haç Kilisesi yer almaktadır.

Özhan Köyü: Koruçam köyünden sonra Kıbrıs'taki en büyük Maronit köyü olan Özhan, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Türk askeri bölgesinde içinde kalmış ve sadece bir Maronitin yaşadığı bilinen bir köydür. Köyün girişindeki kontrol noktasından giriş çıkış yapılan köyde, Maronitler pazar günleri ayinlerini yapabilmekte, izin almak suretiyle köye girebilmektedirler. Maronit kaynaklarında, yerleşim birimlerinin adlarının değiştirilmesinden önce "Asomatos" olan köyün adının kaynağı hakkında iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre, Kıbrıs'ta iki adet aynı adı taşıyan köy vardır. Michael ve Gabriel adlı baş meleklerin "Asomatoi" olarak anılması nedeniyle, köyün adı bunlardan birine ithaf olunmuştur. Diğer bir bilgiye göre, köye ilk yerleşenler Lübnan'ın Zbayel bölgesinde bulunan "Siamat" isimli köyden göç etmişlerdir. Arapçada Siamat kelimesinin karşılığının Rumca "Asomatos" anlamına gelmesi nedeniyle bu isim seçilmiştir. Köyde, köyün koruyucu azizi olan Baş melek Michael'e ithaf edilen, 1774 yılında inşa edilmiş Baş melek Michael Kilisesi bulunmaktadır.

Gürpınar Köyü: Coğrafi düzenlemelerle Lefkoşa'ya bağlı bir köy olarak kalan Gürpınar, günümüzde boşaltılmış bir köydür. Azize Marina'ya ithaf edilmiş kiliselerin bulunduğu köyde, Maronitlerle evlilik bağı yaşamış Türk ailelerin de bulunduğu ancak 1963 yılında yaşanan Rum katliamları sürecinde köyden ayrıldıkları belirtilmektedir. Halkın çiftçilik ve hayvancılıkla uğraştığı köyde buğday ve badem üretimi yüksek seviyede olmuştu. Köyden ayrılarak güneye göç etmiş Maronitlerin, köydeki Ayia Marina Kilisesi ile İlyas Peygamber Manastırı'nı ziyaret etmelerine izin verilmemektedir.

ADA'DAKİ MARONİTLERİN DİNÎ, KÜLTÜREL VE SOSYAL FAALİYETLERİ
KKTC topraklarında yaşayan Maronitlerin yasal durumları ve vatandaşlık özellikleri tartışılırken, Ada'nın güneyindeki Maronitler, dinî ve kültürel varlıklarını devam ettirmek üzere sistemli bir yapılanma gerçekleştirmektedirler. Toplum bireyleri arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesi, kültürel varlığın devam ettirilmesi için eğitim, spor gibi sosyal oluşumlar yanında özellikle dinî faaliyetler dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, 1 Eylül 2002 tarihinde açılan ve Maronit Arapçası dersi de verilen '*Aziz Maron İlkokulu*'; Kudüslü Fransisken keşişlerinin koruması altında 1646 yılında eğitime başlayan, özellikle Koruçam'lı çocukların

okuduğu ‘*Terra Santa Okulu*’; 1921 yılında açılmış, çoğu Fransisken Tarikatı mensubu rahibeler tarafından yönetilen ‘*Aziz Meryem Okulu*’, öğrenime devam etmektedir.

Maronit topluluğu üyeleri arasında dinî ve kültürel yakınlığın muhafazası maksadıyla çeşitli dernek, kulüp ve organizasyonlar da çalışmalarını sürdürmektedir. Toplum ileri gelenlerinin, bu oluşumların isimlerini seçmede geçmişî hatırlatmaya özel bir önem verdiği, ‘*Marunî Kooperatif Tasarruf Bankası AMKKA (Ayia Marina, Kormakitis, Karpashia, Asomatos)*’ örneğinde olduğu gibi, 1974 Barış Harekâtı öncesinde kullanılan yerleşim merkezlerinin adlarını kullandırması dikkat çekicidir. Benzer şekilde, ‘*Kormakitis Spor Kulübü, ENA Asomatou Kulübü, Karpaşa Kutsal Haç Gençlik Kulübü, Asomatos Kadın Hareketi Derneği*’, gibi kulüp ve dernekler, Maronit topluluğu için buluşma ve kaynaşma yerleri olmaktadır. Topluluğun dinî ve sosyal etkinliklerini düzenleyen, Maronitlerin taleplerine yönelik olarak resmi makamlarla temasta olan Maronit cemaatinin Rum Meclisi’ndeki temsilcisi Antonis Haji Roussos, her fırsatta etkin çalışmalar yapmaktadır. Bir gazete ile yaptığı görüşmede, Güney Kıbrıs’ta dağınık halde yaşayan Maronitlerin, KKTC topraklarındaki eski köylerine geri dönmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde dış evliliklerden kaynaklanan kimlik kaybı nedeniyle yakın gelecekte yok olacaklarından endişe ettiğini söyleyen Roussos, bazı köylerin askerler tarafından kullanıldığından şikâyetçi olmuştur. Kıbrıs’taki taraflara ve BM yetkililerine yaptıkları müracaatlardan olumlu bir cevap alamadıklarını belirterek, çözüm isteklerini yinelemiştir. Toplum lideri olarak yaptığı girişimler ne kadar makul ve topluluk için faydalı görülse de, Ada’nın içinde bulunduğu durumun suçlusu olarak Türkiye’yi ve TSK’ni vurgulaması, ait olduğu Rum toplumu ve şahsi siyasi görüşleri doğrultusundaki bir değerlendirme olarak algılanmaktadır. Kıbrıs Türklerinin çektiği sıkıntılardan ve maruz kaldıkları insanlık dışı olaylardan hiç bahsetmeden, sorunların 1974 sonrası başlamış olduğu görüntüsü vermek, Annan Planı’nı kabul ettikleri halde Türklerin cezalandırılmasının dürüst ve kabul edilebilir bir yaklaşım olmadığını hiçbir oturumda gündeme getirmemek, muhtemeldir ki din ve dil bağı olarak Kıbrıs Rumlarının bir parçası olmalarından kaynaklanmaktadır.

GKRY topraklarında yaşamlarını sürdüren Maronitler, çeşitli iş sahalarında çalışmakta olup geçimlerini sağlayabilmektedir. KKTC’de yaşayan Maronitler ise tarım ve hayvancılıkla uğraşmalarının yanında emeklilik maaşı ve yardımlarla yaşamlarını sürdürmektedir. Özellikle Koruçam köyünde yaşamı teşvik etmek ve evlere geri dönüşü sağlamak üzere çeşitli kaynaklardan para desteği yapılmaktadır. Kaynağı net olarak belli olmayan bu yardımlar gibi, Birleşmiş Milletler tarafından da köy halkına gıda ve para yardımında bulunulmakta, çeşitli gıda maddelerinin yanında aylık olarak bir miktar para yardımı da ailelere ulaştırılmaktadır. 1975 yılının şartlarına göre düzenlenmiş anlaşmalarla, yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik bu girişimler normal karşılanabilir. Ancak Maronitlerin günümüzde yaşadığı Koruçam köyünün genel durumu, böyle bir yardıma gerek göstermemektedir. Maronit topluluğunun KKTC topraklarında kötü şartlarda yaşadığı duygusunu hissettirebilecek böyle bir uygulamanın sonlandırılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

SONUÇ

BM Genel Kurulu tarafından 1966’da kabul edilen Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi, uluslararası insan hakları hukuku içinde evrensel nitelikte ve hukuki bağlayıcılığa sahip azınlık haklarına ilişkin ilk düzenleme olup şu şekilde ifade edilmiştir: “*Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte toplu olarak, kendi kültürlerinden*

yararlanmak, kendi dinlerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkında mahrum edilemezler” (Çavuşoğlu, 998:94). Azınlıklar konusuna bu ifadeler çerçevesinde bakıldığında; Kıbrıs’taki mevcut durumun özellik ve farklılık arz ettiği kabul edilmelidir. Ada’nın güneyinde, BM tarafından “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak tanınan ve AB üyesi olan bir devlet vardır ve bu devlet Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmamaktadır. Ada’nın kuzeyinde ise sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmış ve BM tarafından hukuki varlığı kabul edilmemiş bir Türk devleti (KKTC) kurulmuştur (BM, aldığı bir kararla hak ve adalet gibi kavramların neresinde bulunduğu gösterdi. 18 Kasım 1983 tarih ve 541 sayılı kararı ile; KKTC kurulması kararını tanımadığını ve yasal olarak geçersiz gördüğünü, KKTC’nin hiçbir devlet tarafından tanımamasını istedi. Bu karar Güvenlik Konseyi tarafından 13 kabul, 1 ret (Pakistan) ve 1 çekimser (Ürdün) oyla kabul edildi, Atun, 2007: s. 2-3). 1974 yılından bu yana devam eden taraflar arası görüşmelerde henüz bir karara ulaşılamamış olup, özellikle Kıbrıs Türklerinin derin kaygılar içinde olduğu süreç devam etmektedir. Bu nedenle Kıbrıs’ta azınlıklar konusundaki incelemeler, Ada’da uzun yıllardır varlıklarını sürdürmeye çalışan ve 1960 Anayasasına göre özel azınlık statüsündeki Ermeniler, Latinler (Roma Katolikleri) ve Maronitler hakkında yapılmaya çalışılmıştır. 5 Mayıs 1985 tarihli KKTC Anayasasında azınlıklar konusunda herhangi bir hüküm bulunmadığından, bu kişilerin durumları uluslararası hukuka ve anlaşmalara atfedilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde azınlık olarak varlıklarını sürdüren Ermeniler, 6. yüzyıldan itibaren Kıbrıs’ta yaşamaya başlamışlardır. Ada’nın Venedikliler egemenliğinde olduğu yıllarda ciddi baskılara maruz kalmış olan Ermeniler, Osmanlı Devleti’nin egemenliği sürecinde ise genel bir serbestlik kazanmışlardır. Anadolu’da “millet-i sadıka” olarak tanınıp devletin üst kademelerinde bile görevler aldıkları gibi, Kıbrıs’ta da Türklerle beraber yaşamaya başladıktan sonra huzurlu ve güvenli bir düzen kurmuşlardır. Ne var ki Anadolu’da yaşanan Ermeni isyanları ve devletin bir çözüm olarak uygulamaya koyduğu zorunlu göç kararı, ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Ada’daki Ermeni nüfusunun artış göstermesinin yanında Türklerle olan toplumsal ilişkiler de tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Uzun yıllar aynı mahallelerde beraber yaşayan, komşuluk ve arkadaşlıkların ötesinde evlilik bağı bile oluşturan Türkler ve Ermeniler, özellikle 1955 yılından itibaren yaşamaya başlayan EOKA eylemlerinden itibaren kesin çizgilerle ayrılmaya başlamışlardır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Ada’nın güneyine göç ederek Türklerden tamamen ayrılan ve Kıbrıslı Rumlarla yaşamayı tercih eden Ermenilere, Türk yönetim tarafından gereken yardım gösterilerek özellikle dini vecibelerini yerine getirme konusunda yardımcı olunmaktadır. Başlangıçtan itibaren Kuzey Kıbrıs’ta bir Türk devletine destek vermemelerine ve Kıbrıs Türklerinin mağduriyetlerine seyirci kalmalarına rağmen; Ermenilerin KKTC makamlarından istek ve şikayetleri olması durumunda en üst düzeyde araştırılmalı, uluslararası hukuk ve insan hakları çerçevesinde gereği yapılmalıdır.

1960 Anayasası gereği azınlık toplumlarından biri olarak belirlenen Latinler (Roma Katolikleri), 1974 sonrası Kıbrıs Rumları ile birlikte yaşamayı tercih ederek Ada’nın güneyine göç etmişlerdir. Ada’daki varlıklarını hep muhafaza eden bu Hristiyan topluluk, özellikle eğitim alanında ciddi yatırımların sahibi olmuş varlıklı ailelerden oluşmaktadır. Topluluğun GKRY Temsilciler Meclisindeki temsilcisi, Ada’nın güneyinde kendilerine tanınan haklardan genel bir memnuniyet duymaktadır. Latinlerin Gençlik Örgütü başkanı ise eğitim konusunda kaygılı olup, Ortodoks merkezli olan GKRY eğitim sisteminde Katolikliğin tamamen yok sayıldığını eleştirmektedir. Günümüzde Kıbrıs Türkleri ile etkileşim halinde

olmayan ve Ada'nın kuzeyinde herhangi bir varlıkları tespit edilemeyen Latinlerin, KKTC nüfus sayımlarında belirlenmiş kaydı bulunmamaktadır.

Kıbrıs Adası'nda 12. yüzyıldan itibaren dinî ve etnik bir topluluk olarak varlıklarını sürdüren Maronitler, Ada tarihinin hemen her döneminde görülen sorunlar, kargaşalar ve savaşlardan en çok etkilenen azınlık gruplarından biri olmuştur. Günümüzde, beraber yaşamayı tercih ettikleri Kıbrıs Rum halkı ile tamamen bütünleşmiş ve kaynaşmış bir toplum olsa da Maronitler; özgün din, dil ve gelenekleri olan farklı bir Hristiyan grubudur. Büyük bir çoğunluğu 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Ada'nın güneyine göç etmiş olan Maronitler, etnik ve kültürel kimliklerini devam ettirebilmek için eski köylerine dönmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Kendilerine ait olan dinî vecibelerini yerine getirme arzusu, bu gerekliliği daha da kuvvetlendirmektedir. Aksi takdirde tamamen ortadan kalkma tehlikesini gören topluluk, son yıllarda dinsel etkinlikleri daha da artırmıştır. Sportif ve kültürel dernekler oluşturularak genç Maronitlerin birbiriyle kaynaşması hedeflenmekte, öğrenim çağındaki çocukların belirlenmiş Maronit okullarına gitmesi sağlanmaktadır. Çok sayıda internet sitesi ile etkili bir tanıtım ve iletişim ağı oluşturulmasının yanında, yazılı ve görsel kaynaklar ile topluluk ilişkilerinin canlı tutulması sürdürülmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesi için gereken maddi kaynak, genellikle GKRY yönetiminden ve çeşitli amaçlarla elde edilen bağışlardan oluşturulur. Kendilerine daha yakın gördükleri Kıbrıs Rum toplumu ile bütünleşmiş olmaları, topluluk amaçlarının gerçekleştirilmesinde büyük bir avantaj sağlamıştır. Başta GKRY olmak üzere, Hristiyan devlet ve örgütlerin desteğini alan ve iyi ilişkiler sürdüren Maronit toplumu, aynı toprakları paylaştığı Kıbrıs Türkleri ile benzer sıcak ortamı oluşturamamıştır. 1974 yılına kadar Ada'da yaşanan sıkıntıları ve Kıbrıs Türklerinin bu devrede maruz kaldığı acımasız işkenceleri unutmış görünen Maronitler, özellikle 1974 Barış Harekâtı sonrasındaki gelişmeler karşısında Kıbrıs Rumları ile aynı siyasi değerlendirmelere ortak olmuşlardır. Bir sistem bütünlüğü içerisinde yapılacak iyileştirme hareketleri, KKTC topraklarında yaşayan tüm toplulukların faydalanacağı gelişmelere neden olabileceken, Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Silahlı Kuvvetlerini haksız şekilde eleştirmişlerdir.

Kıbrıs Türklerinin Ada'da kalıcı bir çözüm bulunması yönündeki istek ve girişimleri karşılık bulamamakta, devam eden müzakereler sürecinde Kıbrıs Rum tarafının katı ve taviz vermeyen tutumu devam etmektedir. Farklı bir çözüme yönelmeyi gerektirecek bu olumsuz manzaraya rağmen, Kıbrıs Türkleri, Maronit topluluğunun isteklerini gerçekleştirmek için çalışmalarına devam etmektedir. Bu kapsamda; KKTC topraklarına giriş-çıkış işlemleri kolaylaştırılmış, Maronit kültürünün yaşatılabilmesi için başlatılan projelere destek verilmiştir. BM ve AB'nin katkılarıyla, Koruçam köyündeki eski okul restore edilmiş, topluluğun kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak "Maronit Kültür Merkezi", 2012 yılında hizmete açılmıştır. Bu topluluğun, farklı dil ve dinî özellikleriyle, Kıbrıs Adası'nın bütünleyici unsurlarından biri olduğunun bilincinde olarak; dönemsel zorunluluklar nedeniyle anadillerinin Rumcayla ve kısmen Türkçeyle etkileşim dolayısıyla değişime uğrayan Maronitlerin, Hristiyan dinine mensup oldukları için Rum vatandaşlığını tercih ettiklerini kabul eden KKTC Devleti, ülkenin siyasi belirsizliği, maruz kaldığı haksız ambargolar ve kısıtlı maddi gücüne rağmen; bu topluluğun varlığını devam ettirecek tedbirleri almak zorundadır.

2010 yılında Papa'nın Kıbrıs'ı ziyaret ederek Maronit ayinine katılmış olması, olayın dinî boyutunun dikkatle ele alınmasını gerektirir. Hristiyan devletlerin KKTC'yi tanıma yolundaki politikalarını değiştirecek girişimler gerçekleştirilmelidir. KKTC turizmi, özellikle de inanç turizmi açısından önemi göz ardı edilemeyecek dinsel törenler için gereken

düzenlemeler yapılmalıdır. Maronitlerin, KKTC vatandaşı olarak bu ülkenin tanınmasına katkı sağlamasını talep etmek, devletin en doğal hakkıdır. Böyle bir siyasi iradenin açıkça ortaya konmasından sonra, Maronit toplumunun KKTC'nin varlığını kabul ederek saygı duyması ve KKTC'nin tanınması için çalışması yeni bir süreç başlatacaktır. Bu bütünleşme sürecinin tamamlanmasından ve KKTC'nin tanınmasından sonra;

* Maronitlerin sorunlarını çözmek ve taleplerini karşılayabilmek üzere kapsamlı çözüm temelinde etkili bir politika oluşturulmalı,

* Bir huzurevi inşa edilerek yaşlı Maronitler devlet güvencesi altında sağlıklı ve huzurlu bir ortamda dinlendirilmeli; genç Maronitlerin istek ve ihtiyaçlarına yönelik okul, tesis ve gerekli alt yapı tamamlanmalı,

* UNESCO'nun koruması altında olan Maronit dilinin muhafazası için tedbirler alınmalı, topluluğun dinsel ihtiyaçları karşılanmaya devam edilmeli,

* Maronit yaşam yerlerini temsilen, Koruçam Köyü örnek bir Maronit köyü haline getirilmeli, gelecek dönemde sıkıntı yaratabilecek uygulamalar varsa öncelikle çözülmelidir.

Dinî hoşgörü alanında örnek olabilecek bir yapıya sahip olan KKTC; diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından suiistimal edilebilecek hassasiyetteki bu konuyu, ayrıntılı bir çalışmayla çözüme kavuşturabilecek ve ülkenin tanınmasına yardımcı olacak girişimleri gerçekleştirecek güçtedir.

KAYNAKÇA

An, A. (1999); *Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar*, Kıvılcım Yayınları No:5, Lefkoşa.

Atun, A. (2007); *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları C.1*, SAMTAY Vakfı Yayınları No: 26, G.Mağusa.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2000); *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Ankara.

Çavuşoğlu, N. (1998); "Azınlık Nedir?", *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Yıllığı*, S. 19-20/1, Ankara.

Dayıoğlu, A. (2014); *Kuzey Kıbrıs'ın "Ötekileri" Rumlar, Maruniler, Romanlar, Aleviler, Kürtler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Delair Publishing Company (1981); *New Webster's Dictionary*, College Edition, New York.

Gürkan, H.M. (2006); *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar*, Dördüncü Basım, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.

Hikmetağalar, H. (1996); *Eski Lefkoşa'da Semtler ve Anılar*, Birinci Baskı, Marifet Yayınları, Lefkoşa.

Hill, G. (2010); *A History of Cyprus*, V.1, Cambridge University Press.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 61 Mayıs - Haziran 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Işık, R. (2003); *Marunî Kilisesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Işık, R. (2005); “Maruni Patriği ve Tarihçisi İstefan ed-Duveyhi (1629-1704)’nin Hayatı ve Eserleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX / 1, Haziran 2005, Sivas.

Keser, U. (2000); “Kıbrıs 1914-1923 Fransız-Ermeni Kampları, İngiliz Esir kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türk’ü”, Akdeniz Haber Ajansı Yayını No: 17, Lefkoşa.

Keser, U. (2015); “Kıbrıs’ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış: 1915-1963”, *TESAM Akademi Dergisi*, Ocak 2 (1).

Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı (2012); Vakıf Yayınları No:1, Lefkoşa.

Kyle, K. (1997); Cyprus: In Search of Peace, *Minority Rights Group International*, London.

Kyriakou, N. ve Kaya N. (2011); Azınlık Hakları: Kıbrıs Anlaşmazlığına Yönelik Çözümler (Rapor), *Minority Rights Group International*, Londra.

Kyrris, C. (1996); *History of Cyprus*, Lampousa Publishing House, Nicosia.

Salibi, K.S. (1957); “The Maronites of Lebanon Under Frankish And Mamluk Rule (1099-1516)”, *Arabica*, Brill Journal, T-4, Fasc. 3, The Netherlands.

Şahin, R. (1988); *Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Şengil, M. (2010); *Dinler Tarihi Açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki Maruniler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya.

Türk Dil Kurumu (2000); *Okul Sözlüğü*, TDK Yayınları No: 603, İkinci Basım, Ankara.

Yıldırım, M. (2013); “Kıbrıs Maruni Topluluğu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13/1, Ocak-Haziran 2013, Adana.

GAZETELER

Kıbrıs Birgün Pazar, 10 Nisan 2005.

Kıbrıs Star Gazetesi, 30.05.2008.

Special News Bulletin (1965 b), 26 Nisan 1965.

HARİTA

KKTC Harita Dairesi, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

Agos Yayıncılık Basın Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti; Emre Can Dağlıoğlu, 05.01.2015;

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 61 Mayıs - Haziran 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/10146/kuzey-kibrista-hiristiyanlar-yari-vatandas>
(Erişim Tarihi: 01.10.2016)

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü; Birten Çelik;
<http://users.metu.edu.tr/birten/luzinyan.html>
(Erişim Tarihi: 03.10.2016)

Eric Solsten, *Cyprus: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1991;
<http://countrystudies.us/cyprus>
(Erişim Tarihi: 27.10.2016)

Yeraltı Notları; Sevgül Uludağ, 20.12.2005;
https://www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/authors/svg/svg11_20_2005.html
(Erişim Tarihi: 15.10.2016)

Latin Catholics of Cyprus; Sylvain Beraud;
<http://www.laticatholicsofcyprus.com/cgi-bin/hweb?-A=5&-V=history>
(Erişim Tarihi: 26.09.2016)